VIERDE RAPPORTAGE NEDERLAND

Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden

Mei 2021

Inhoud

Inleiding 3

Ontwikkelingen 4

Informatieverstrekking erkende talen 4

Streektalensymposium 4

Ontwikkelingen Fries 4

I. Praktische maatregelen getroffen op nationaal niveau met betrekking tot de resultaten van de derde monitoringscyclus en het Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden ... 6

II. Maatregelen getroffen naar aanleiding van de aanbevelingen van het Comité van Ministers 8

III. Verdere maatregelen getroffen voor de implementatie van het Kaderverdrag – per artikel .. 10

Artikel 3 van het Kaderverdrag 10

Toepassingsbereik 10

Artikel 4 van het Kaderverdrag 11

Bescherming tegen discriminatie 11

Artikel 5 van het Kaderverdrag 12

Bevordering van de Friese cultuur 12

Artikel 6 van het Kaderverdrag 13

Tolerantie en interculturele dialoog 13

Bescherming tegen haatzaaiende uitlatingen en haatmisdrijven 13

Roma, Sinti en Travellers 14

Artikel 9 van het Kaderverdrag 15

Media in de Friese taal 15

Artikel 10 van het Kaderverdrag 16

Gebruik van de Friese taal in het contact met bestuursorganen 16

Gebruik van de Friese taal in rechtbanken en gerechtshoven 17

Artikel 11 van het Kaderverdrag 18

Borden en topografische aanduidingen in minderheidstalen 18

Artikel 12 van het Kaderverdrag 19

Kennis over nationale minderheden, intercultureel onderwijs en meertaligheid 19

Artikel 14 van het Kaderverdrag 20

Fries in het onderwijs 20

Docenten Fries 22

Artikel 15 van het Kaderverdrag 23

Participatie 23

Artikelen 17 en 18 van het Kaderverdrag 24

Grensoverschrijdende samenwerking 24

Inleiding

Het Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden, is als verdrag van de Raad van Europa in werking getreden op 1 februari 1998. Met het verdrag verbindt Nederland zich aan afspraken die de positie van de Friezen als nationale minderheid beschermen. De lidstaten die dit verdrag ondertekenen en ratificeren, verplichten zich tot het bevorderen van de volledige en daadwerkelijke gelijkheid van tot nationale minderheden behorende personen op alle economische, maatschappelijke en culturele terreinen. Ook moeten de omstandigheden waaronder zij hun cultuur en identiteit tot uitdrukking kunnen brengen en deze kunnen behouden en ontwikkelen, gewaarborgd worden. Het Nederlandse parlement heeft in 2004 ingestemd met het voorstel van de regering dat het Kaderverdrag een expliciet beschermende werking voor de Friezen zal inhouden.

Nederland heeft op 16 februari 2005 het Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden van de Raad van Europa (RvE) geratificeerd, waarna het op 1 juni 2005 voor ons land in werking is getreden. Voorts heeft de Nederlandse regering verklaard dat ze ervan uitgaat, dat de bescherming geboden door het derde lid van artikel 10, ondanks de verschillen in redactie, niet afwijkt van die geboden door het tweede lid van artikel 5 en het derde lid, onder a en onder e, van artikel 6 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM).

In het kader van de verdragsverplichtingen is Nederland gehouden periodiek over de implementatie van het Kaderverdrag te rapporteren aan de RvE. In deze vierde rapportage wordt ingegaan op praktische maatregelen getroffen op nationaal niveau met betrekking tot het Kaderverdrag, maatregelen getroffen naar aanleiding van de aanbevelingen van het Comité van Ministers en verdere maatregelen getroffen voor de implementatie van het Kaderverdrag. Deze rapportage beslaat de periode na de derde rapportage (juni 2018) tot en met maart 2021. Alvorens hierop in te gaan zullen eerst kort de enkele algemene ontwikkelingen en ontwikkelingen met betrekking tot de Friese taal en cultuur uiteen gezet worden.

Ontwikkelingen

Informatieverstrekking erkende talen

In 2020 heeft de Rijksoverheid informatie over de erkende talen breder toegankelijk gemaakt. Op de website www.erkendetalen.nl is informatie te vinden over alle erkende talen in Nederland, alsook veel voorkomende vragen en bijbehorende antwoorden. Op de site wordt per taal tevens melding gemaakt van de relevante wetgeving, bestuursafspraken en convenanten. Ook kunnen stukken gedeeld met de Tweede Kamer, die betrekking hebben op de talen, geraadpleegd worden via deze site. Bekeken wordt of de informatie op de site ook in de respectievelijke talen zelf toegankelijk gemaakt kan worden.

Streektalensymposium

In 2019 vond in Venlo het tweede Streektalensymposium plaats. Het doel van het symposium was om de erkende regio-gebonden minderheidstalen (Fries, Limburgs en Nedersaksisch) in Nederland samen te brengen om kennis en ervaringen uit te wisselen. Centraal stonden de thema's taalhouding en taalinfrastructuur. In drie deelsessies over onderwijs, imago en digitale hulpmiddelen kregen aanwezigen ruimte voor verdieping en verbreding op een thema van hun voorkeur. Op het symposium werd tijdens het middagprogramma het convenant Limburgs ondertekend. Vanuit de betrokken overheden en taalorganisaties is aangegeven dat het streektalensymposium erg op prijs wordt gesteld. Het symposium wordt ervaren als een goede manier om van elkaar te leren en om sprekers van de verschillende erkende talen met elkaar te verbinden. Het ministerie van Binnenlandse Zaken is voornemens in het najaar van 2021 een derde editie van het Streektalensymposium te organiseren.

Ontwikkelingen Fries

Het Fries is, naast het Nederlands, een officiële taal in de provincie Fryslân. In de periode 2019-2021 hebben het Rijk en de provincie Fryslân verdere stappen gezet in de bevordering en versterking van de Friese taal in de verschillende domeinen van het Handvest en hiermee ook invulling gegeven aan de afspraken gemaakt in de Bestjoersôfspraak Fryske taal en kultuer 2019-2023 (BFTK). Halverwege de looptijd van de BFTK worden de Tweede Kamer en Provinciale Staten middels een tussenrapportage geïnformeerd over de uitvoering van de bestuursafspraak. Deze rapportage is naar verwachting eind 2021 afgerond. Ook vindt in 2021 de evaluatie van de Taalskipper Frysk plaats.

Actuele thema's met betrekking tot de Friese taal betreffen onderwijs, recht, communicatie en zichtbaarheid van de taal. Op deze thema's wordt in onderstaande rapportage verder ingegaan.

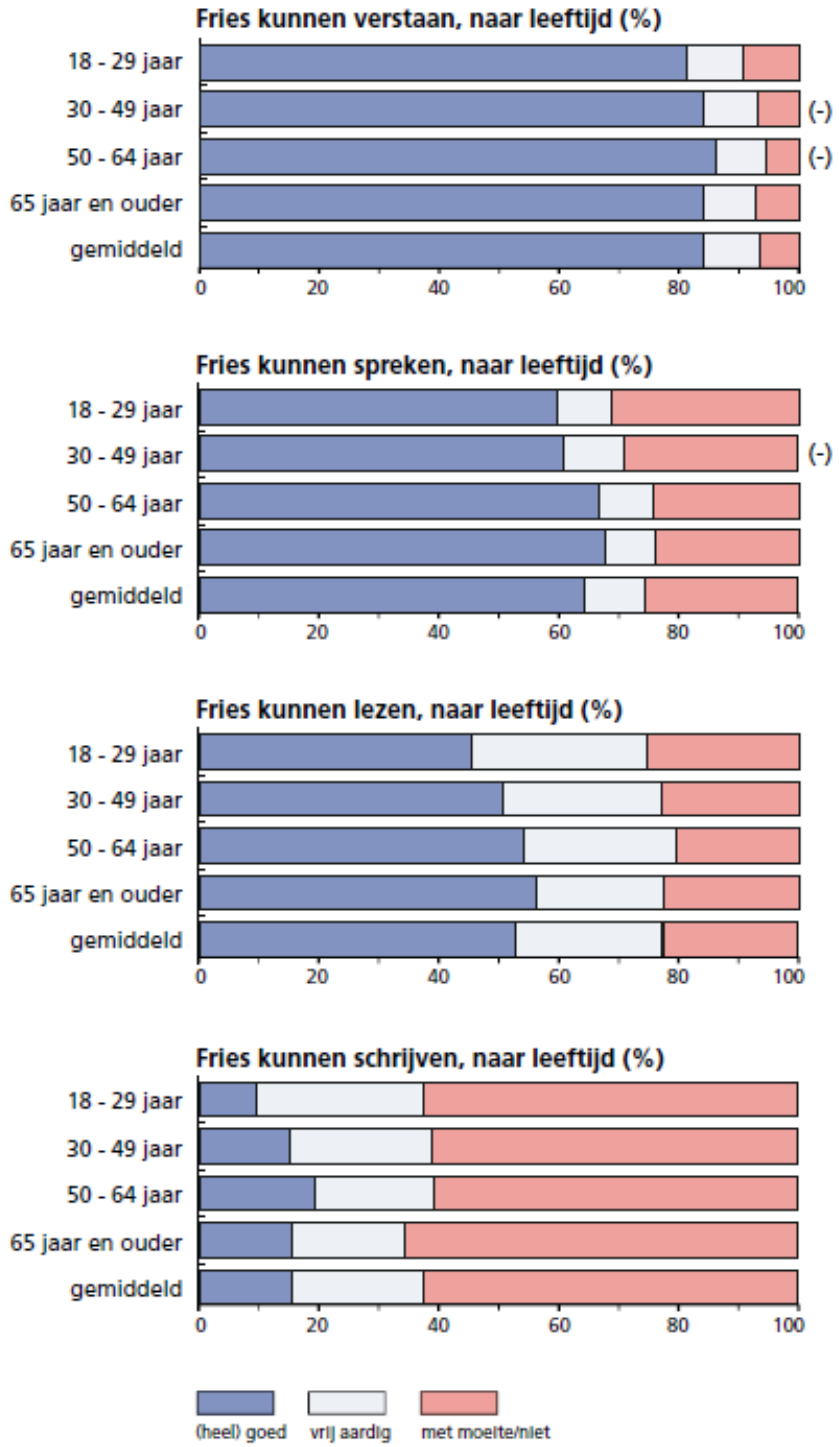
Fries in beeld

In 2020 heeft de provincie Fryslân een nieuwe versie van de taalatlas uitgebracht.[1] De Friese taalatlas geeft een indruk van het beheersingsniveau en het gebruik van de Friese taal door inwoners, overheden, onderwijs en het bedrijfsleven. Middels een enquête is inwoners van de provincie Fryslân gevraagd in hoeverre ze de Friese taal beheersen en gebruiken. Het gaat hier om zelfrapportage. Net als tijdens de eerdere meetmomenten blijkt dat bijna alle inwoners van Fryslân de taal verstaan (93,3%). De taalatlas geeft aan dat het deel dat aangeeft het Fries goed tot heel goed te kunnen verstaan (84,1%) met een procentpunt is afgenomen ten opzichte van de meting in 2015. Dit geldt ook voor het aandeel Friezen dat aangeeft het Fries goed tot heel goed te kunnen spreken (van 66,6% in 2015 naar 64,1 % in 2019). Het aantal mensen dat het Fries kan lezen is sinds 2007 toegenomen, ook in 2019 is een kleine toename te zien. Met betrekking tot schrijven zegt 15,9% het

[1] https://friesland.databank.nl/report/Taalatlas%202020%20%28Fries%29.pdf

Fries goed tot heel goed te kunnen schrijven, dit was 14,5 % in 2015 en 9,5% in 2007. De taalatlas concludeert dat het aantal Friezen dat Fries kan lezen en schrijven in 12 jaar licht is toegenomen. Het percentage inwoners dat Fries verstaat en spreekt is stabiel gebleven.

1.3 ■ Beheersingsniveau Fries in Fryslân (%) naar leeftijd

Beheersing Fries: verstaan, spreken, lezen, schrijven – naar leeftijd. Uit: De Fryske Taalatlas 2020 – Friese taal in beeld.

I. Praktische maatregelen getroffen op nationaal niveau met betrekking tot de resultaten van de derde monitoringscyclus en het Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden

a. Stappen ondernomen om de resultaten van de 3 cyclus te publiceren: publicatie, verspreiding en vertaling naar de officiële talen en talen van minderheden, waar gepast.

Evenals voor de afgelopen evaluaties van het Adviescomité het geval was, is de derde evaluatie met betrekking tot de implementatie van het Kaderverdag door Nederland vertaald naar het Fries. De rapportage, evaluatie en kabinetsreactie zijn toegestuurd aan de Tweede Kamer en op www.rijksoverheid.nl gepubliceerd.[2]

b. Follow-up activiteiten georganiseerd op landelijk, regionaal en lokaal niveau, incl. activiteiten georganiseerd i.s.m. de Raad van Europa.

Onder voorzitterschap van de Friese gedeputeerde Sietske Poepjes werd er door het *Netwerk to Promote Linguistic Diversity* (NPLD) met als gastheer de Raad van Europa in Brussel (Council of Europe Liaison office) in 2019 een *Network Breakfast Meeting* georganiseerd. Bij deze bijeenkomst was ook het hoofd van European Charter for Regional or Minority Languages of the Council of Europe (ECRML), Sixto Molina, aanwezig.

In oktober 2019 organiseerde de provincie in samenwerking met de Raad van Europa tevens het visitatie bezoek van het Comité van Experts aan de provincie Fryslân. Er werd onder meer een bezoek georganiseerd aangaande de implementatie van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden aan een Friese middelbare school en er werden verschillende gesprekken georganiseerd met inhoudelijke betrokkenen uit het Friese veld. Voor het Kaderverdrag inzake Nationale Minderheden organiseerde de provincie Fryslân dit werkbezoek reeds in 2018.

In 2020 werd er vanuit het *Network to Promote Linguistic Diversity* (NPLD) onder voorzitterschap van de Friese gedeputeerde Sietske Poepjes samen met de Raad van Europa een gezamenlijke verklaring NPLD-CoE opgesteld ter gelegenheid van de *European Day of Languages*. Ook werkte de Friese gedeputeerde ter gelegenheid van deze viering mee aan het opzetten van een videofilmpje voor activiteiten die vanuit de Raad van Europa hiervoor georganiseerd werden.[3]

Los van deze activiteiten, die in samenwerking met de Raad van Europa tot stand zijn gekomen, is de provincie Fryslân in overleg met het Rijk ook verder aan de slag gegaan met verschillende aanbevelingen van de Raad van Europa. Zo is er in de afgelopen periode, zoals ook uit deze rapportage blijkt, meer geïnvesteerd in de kwaliteit van het onderwijs in het Fries.

c. Deelname van organisaties van minderheden en andere NGOs in de implementatie en monitoring van het Kaderverdrag en hun betrokkenheid in de voorbereidingen voor de vierde rapportage.

[2] https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/erkende-talen/documenten/rapporten/2019/11/05/6e-evaluatie-nederland-voor-europees-handvest-voor-regionale-talen-of-talen-van-minderheden

[3] Video European Day of Languages

Voor de vierde rapportage inzake het Kaderverdag zijn bij de Friese taal en cultuur betrokken organisaties gevraagd input te leveren. Naast de betrokken overheden hebben o.a. de volgende taalorganisaties en instanties gereageerd op het verzoek om input vanuit het ministerie van Binnenlandse Zaken of de provincie Fryslân: DINGtiid, Fryske Akademy/Mercator, Sectie Levende Talen Fries, Steatekomitee Frysk, Cedin, de leerstoel Friese taal- en letterkunde aan de Rijksuniversiteit Groningen, Jongfryske Mienskip, Ried fan de Fryske Beweging, Stifting Fryske Berneopfang (SFBO) en de Feriening Frysk Ûnderwiis. De geleverde input is op directe en indirecte wijze meegenomen in onderstaande rapportage met betrekking tot de Friese taal en cultuur. Over het algemeen hebben de organisaties input geleverd over hun activiteiten aangaande de Friese taal en aangegeven waar volgens hen de grootste aandachtspunten voor de Friese taal liggen. Het orgaan voor de Friese taal, DINGtiid, is gevraagd te reageren op de conceptversie van deze rapportage voor het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden.[4] Gelet op de grote overlap met betrekking tot het Fries tussen het Handvest en het Kaderverdrag is deze input ook meegenomen in deze rapportage. De Jongfryske Mienskip heeft ervoor gekozen te reageren op de kabinetsreactie van Nederland op de 3e evaluatie van het Adviescomité[5]. Zij laat zich kritisch uit over de reactie en pleit voor meer inzet vanuit de overheid op de Friese taal en cultuur.

d. Andere maatregelen getroffen om bewustzijn over het Kaderverdrag te vergroten bij minderheden, officials en het algemeen publiek.

Om informatie met betrekking tot het Kaderverdrag en de erkende talen in Nederland beter toegankelijk te maken voor een breder publiek is er binnen de website van de Rijksoverheid apart ruimte gereserveerd op www.erkendetalen.nl (deel van de website van de Rijksoverheid). Op de site is informatie opgenomen over de erkende talen in Nederland en bij het onderdeel Friese taal ook over het Kaderverdrag. De publicaties met betrekking tot het Kaderverdrag zijn ook via deze website toegankelijk (onder documenten).

Binnen het *European Charter Classroom Activities* (ECCA) project, waar de provincie Fryslân als één van de partners van het *Network to Promote Linguistic Diversity* (NPLD) aan mee werkt, dat rondom het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden is opgezet, is zijdelings ook aandacht voor het Kaderverdrag.[6] Binnen dit project wordt een lessenserie over de taalrechten van jongeren opgezet. Vooralsnog ligt de focus op het Europees Handvest, maar mogelijk zal in 2022 ook gekeken worden een gelijksoortig lessenprogramma rondom het Kaderverdrag te ontwikkelen. Deze lessen worden in eerste instantie in het Fries, Nederlands en Engels beschikbaar gesteld.

[4] Dingtiid - Adviesbrief conceptrapportage Europees Handvest
[5] https://www.e-pages.dk/frieschdagblad/1596/article/1306692/24/3/render/?token=84a7ada732e4916de002339558e8c029
[6] www.thisismylanguage.eu

II. Maatregelen getroffen naar aanleiding van de aanbevelingen van het Comité van Ministers

1. *Waarborgen dat de implementatie van de Bestuursafspraak Friese taal en cultuur 2019-2023 resulteert in substantiële en blijvende verbeteringen van de rechten van personen die behoren tot de Friese nationale minderheid; waarborgen dat de provincie Fryslân alle benodigde middelen krijgt om de rol van "Taalschipper" die zij onlangs op zich heeft genomen, te kunnen uitvoeren; hanteren van een strategische en participatieve benadering op alle gebieden van taalgebruik met bijzondere aandacht voor educatie en lerarenopleiding, het recht de Friese taal te gebruiken in de rechtbank en het gebruik van de Friese taal op tv en in de gedrukte en digitale media*

In de derde rapportage is reeds melding gemaakt van de Bestjoersôfspraak Fryske taal en kultuer 2019-2023 (BFTK)[7]. Halverwege 2021 informeren de Rijksoverheid en de provincie de Tweede Kamer en de Provinciale Staten van Fryslân door middel van een tussenrapportage over de uitvoering van de afspraken uit de BFTK. Het Orgaan voor de Friese taal, DINGtiid, zal vanuit de taak die zij volgens de Wet Gebruik Friese Taal bij de BFTK hebben ook worden betrokken in deze rapportage.Ook zal het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) in 2021 een evaluatie uit laten voeren naar de rol van de Taalskipper, die de provincie Fryslân in 2017 op zich heeft genomen. Beide rapporten worden gedeeld met de Tweede Kamer en zullen online beschikbaar komen via www.rijksoverheid.nl. Op het gebruik van het Fries in het onderwijs, de rechtspraak, media en overige domeinen wordt verder ingegaan onder artikelen 9, 10, 11, 13, 14, 15. 17 en 18.

2. *Waarborgen van de effectieve deelname van Roma, Sinti en Reizigers bij de beleidsvorming en, samen met de betrokken stakeholders, ontwikkelen van veelomvattend beleid bij de aanpak van discriminatie van Roma, Sinti en Reizigers op het gebied van onderwijs, de arbeidsmarkt en huisvesting. In het bijzonder, het steunen van gemeenten bij het implementeren van het in juni 2018 goedgekeurde huisvestingsbeleid.*

Nederland kiest voor generiek beleid om de gelijkheid, inclusie en participatie van de Roma en Sinti te bevorderen. De aanpak van antiziganisme is dan ook een onderdeel van de kabinetsbrede aanpak tegen discriminatie. Een belangrijke ontwikkeling in deze kabinetsbrede aanpak is dat het kabinet in 2021 de instelling van een Nationaal Coördinator tegen Racisme en Discriminatie zal vormgeven. Daarnaast wordt er een Staatscommissie tegen Discriminatie en Racisme ingesteld, die langjarig onderzoek zal doen, onder andere naar discriminatie binnen de overheid.

Vanuit het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is op regelmatige basis overleg met vertegenwoordigers van Sinti, Roma en woonwagenbewoners (´reizigers´) over het woonwagen- en standplaatsenbeleid.

3. *Bevorderen van intercultureel begrip en integratie in de samenleving, onder andere door het instellen van een duurzame, transparante en representatieve structuur voor het raadplegen van minderheidsgroepen en het ondersteunen van maatschappelijke organisaties van deze groepen.*

Nederland is een zeer diverse samenleving aan het worden. De diversiteit van de Nederlandse bevolking is de afgelopen jaren sterk toegenomen, 25% heeft een migratieachtergrond. De overheid hecht grote waarde aan een brede flexibele dialoog met de samenleving. Flexibele dialoog houdt in dat de overheid een aantal verschillende partijen raadpleegt. Afhankelijk van het onderwerp kunnen

[7] https://www.rijksoverheid.nl/documenten/convenanten/2018/11/30/bestjoersofspraak-fryske-taal-en-kultuer-2019-2023

dat professionele deskundigen, opinieleiders, ervaringsdeskundigen, en/of vertegenwoordigers van gemeenschappen zijn. De vorm van dit overleg hangt af van het onderwerp en de betrokken partijen.

Met betrekking tot de Friese taal en cultuur regelt de Wet gebruik Friese taal de instelling van een orgaan voor de Friese taal.[8] DINGtiid, het adviesorgaan voor de Friese taal, heeft tot taak de gelijke positie van de Friese taal en de Nederlandse taal in de provincie te bevorderen. Het orgaan doet dit in ieder geval door te rapporteren over de behoeften en de wensen ten aanzien van de Friese taal en cultuur in relatie tot de Wet gebruik Friese taal, het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden en het Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden. DINGtiid breng advies uit aan zowel het Rijk, als de provincie Fryslân.

Er zijn sinds de invoering van het Meldpunt Frysk bij de provincie sinds mei 2020, 50 meldingen binnengekomen. Deze meldingen variëren in inhoud: van een compliment of een anti-Friese mening tot inhoudelijke opmerkingen (en verzoeken) over het nalaten van het gebruik van Fries door de overheden (mededelingen, folders, formulieren), de media, het onderwijs, het openbare leven (onvoldoende zichtbaarheid) en de techbedrijven (Wikipedia, Facebook etc.).

Er wordt hierbij van de provincie uit, als het om meldingen gaat die als discriminerend worden ervaren, samengewerkt met Tûmba in Leeuwarden. Tûmba is het kenniscentrum voor discriminatiezaken, diversiteit en gelijkheid. De meldingen die tot nu toe zijn ontvangen hebben geleid tot o.a. een scherper intern taalbeleid bij de provincie Fryslân en meer aandacht voor het gebruik van de Friese taal in meertalige rijkscommunicatie (coronamaatregelen, donorfolder).

[8] wetten.nl - Regeling - Wet gebruik Friese taal - BWBR0034047 (overheid.nl)

III. Verdere maatregelen getroffen voor de implementatie van het Kaderverdrag – per artikel

Artikel 3 van het Kaderverdrag

Toepassingsbereik

Het Adviescomité dringt er bij de autoriteiten op aan het toepassingsbereik van het Kaderverdrag flexibeler te benaderen. Het nodigt de autoriteiten uit het toepassingsbereik artikel per artikel uit te breiden naar groepen die baat kunnen hebben bij de bepalingen ervan. Het roept de autoriteiten verder op een formele dialoog aan te gaan met vertegenwoordigers van groepen die belangstelling hebben voor de door het Kaderverdrag geboden bescherming.

De inzichten van het kabinet zijn op dit punt niet veranderd. Onder de gestelde criteria zijn de Friezen door het kabinet aangemerkt als nationale minderheid onder de werking van het Kaderverdrag. Bij de goedkeuring van het wetsvoorstel tot ratificatie van dit verdrag zijn regering en parlement overeengekomen dat het Kaderverdrag in Nederland alleen van toepassing zal zijn op de Friezen. Het kabinet heeft op andere wijze aandacht voor bijvoorbeeld de Roma en Sinti. Etnische en godsdienstige nationale minderheden genieten in internationale context bescherming op basis van artikelen 14 Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM) en 27 Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (BuPo), waarin respectievelijk wordt voorzien in een verbod van discriminatie met betrekking tot de rechten en vrijheden van het EVRM en waar minderheden niet het recht mag worden ontzegd om in gemeenschapsverband hun eigen cultuur te beleven, hun eigen godsdienst te belijden en in de praktijk toe te passen, of zich van hun eigen taal te bedienen.

Het Adviescomité roept de autoriteiten op de juridische situatie met betrekking tot de territoriale toepassing van het Kaderverdrag na de staatkundige hervorming van 2010 te verduidelijken.

In 2005 is het Kaderverdrag goedgekeurd voor Nederland. Voor de staatkundige hervorming van 10 oktober 2010 bestond het Koninkrijk der Nederlanden uit de landen Nederland, de Nederlandse Antillen en Aruba. De eilanden Curaçao, Bonaire, Saba, Sint-Eustatius en Sint-Maarten maakten destijds deel uit van het land Nederlandse Antillen. Het Koninkrijk der Nederlanden is in 2005 verdragspartij geworden van het Kaderverdrag. In 2005 is het kaderverdrag geratificeerd en in werking getreden in Nederland. Voor de landen de Nederlandse Antillen en Aruba is het Kaderverdrag niet geratificeerd en in werking getreden. Dit betekent dat deze landen niet gebonden zijn aan de inhoud van het verdrag. Met de staatkundige hervormingen van 10 oktober 2010 bestaat het Koninkrijk der Nederlanden nu uit de volgende landen: Nederland, Aruba, Curaçao en Sint-Maarten. De eilanden Bonaire, Saba en Sint-Eustatius zijn openbare lichamen en daarmee onderdeel van Nederland. Bonaire, Sint-Eustatius en Saba vormen tezamen Caribisch Nederland. Verdragen die voor de staatkundige hervormingen goedgekeurd waren voor Nederland zijn na 2010 niet automatisch van toepassing in Caribisch Nederland. Het Kaderverdrag is vooralsnog alleen in werking getreden voor Europees Nederland. In de huidige situatie is het Kaderverdrag dus niet van toepassing in Caribisch Nederland, noch de overige Caribische landen van het Koninkrijk.

Artikel 4 van het Kaderverdrag

Bescherming tegen discriminatie

Het Adviescomité roept de autoriteiten op om "taal" expliciet als grond op te nemen in de Wet gelijke behandeling om de duidelijkheid, toegankelijkheid en zichtbaarheid van de geldende bepalingen te vergroten, waaronder met betrekking tot sprekers van het Fries.

Het begrip ras in de Algemene Wet Gelijke Behandeling (AWGB) moet overeenkomstig (de definitie in) het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van elke vorm van rassendiscriminatie (IVRD) en overeenkomstig vaste jurisprudentie van de Hoge Raad (sinds HR 15 juni 1976, NJ 1976, 551, m.nt. Van Veen) ruim worden uitgelegd en omvat tevens: huidskleur, afkomst, en nationale of etnische afstamming (Kamerstukken II 1990/91, 22 014, nr. 3, p. 13).

Aangezien Nederland partij is bij het Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden stelde de voorganger van het College voor de rechten van de mens vast (onder meer in oordeel 2012-56), dat de Nederlandse regering in het kader van dit verdrag de Friezen heeft aangewezen als nationale minderheid. Dit onder meer vanwege de eigen taal, cultuur en geschiedenis, en het feit dat zij van oudsher in de provincie Friesland wonen (Kamerstukken II, 2003/04, 26389, nr. 9). Daarnaast is de Friese taal erkend als regionale taal in het kader van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden en voorts dat het Fries in de Algemene wet bestuursrecht (artikel 2:7) is aangewezen als taal die gebruikt kan worden in het verkeer tussen burgers en bestuursorganen, voor zover deze laatste in de provincie Fryslân zijn gevestigd.

Dit tezamen maakt dat (de voorganger van) het College voor de rechten van de mens van oordeel is dat Friese afkomst valt onder het begrip ras. Steun hiervoor werd gevonden in de parlementaire behandeling van het Kaderverdrag waarbij expliciet is ingegaan op de vraag of een nationale minderheid in de zin van het Verdrag een beroep kan doen op de AWGB. Deze vraag is door de behandelend minister voor de Friezen bevestigend beantwoord (Kamerstukken I 2000/01, 26 389, nr. 60, p. 3).

Het Adviescomité acht het van essentieel belang te waarborgen dat het College voor de Rechten van de Mens, de Ombudsman en de gemeentelijke antidiscriminatievoorzieningen over toereikende middelen beschikken en roept hen op te investeren in het vergroten van de bewustwording van de antidiscriminatiewetgeving en met name de rechtsmiddelen die beschikbaar zijn bij personen die tot nationale minderheden behoren.

Het College voor de rechten van de mens, de Ombudsman en de gemeentelijke Antidiscriminatievoorzieningen (ADV) spelen een belangrijke rol in de ondersteuning van slachtoffers van discriminatie. In reactie op het rapport 'Ongekend onrecht' heeft de regering onlangs besloten om een belangrijke impuls te geven aan het College voor de rechten van de mens en de ADV's. Bij het College gaat het in de eerste plaats om aanvullende middelen voor het behandelen van klachten tegen uitvoeringsorganisaties, zoals de dienst Toeslagen. De ADV's ontvangen aanvullende middelen voor het bieden van juridische en emotionele ondersteuning bij het indienen van dergelijke klachten. Deze signalen moeten altijd grondig worden onderzocht en passend worden opgevolgd. Met het College voor de Rechten van de Mens gaat de regering overleggen over een correcte afhandeling van discriminatieklachten tegen uitvoeringsorganisaties. Daarnaast zal het College trainingen aanbieden aan medewerkers van uitvoeringsdiensten om preventief onbewuste vooroordelen tegen te gaan. Hiervoor zal een omvangrijke versterking van capaciteit en middelen worden gerealiseerd in 2021.

Artikel 5 van het Kaderverdrag

Bevordering van de Friese cultuur

Het Adviescomité moedigt de autoriteiten aan de stabiele ondersteuning van instellingen en projecten die de Friese cultuur beschermen en bevorderen voort te zetten in overleg met de provinciale autoriteiten, gemeenten en maatschappelijke organisaties.

De Rijksoverheid en de provincie Fryslân blijven zich gezamenlijk inzetten voor de Friese taal en cultuur. Hierbij zijn de afspraken gemaakt in de Bestjoersôfspraak Fryske taal en kultuer (BFTK) 2019-2023 leidend. Hierin zijn naast afspraken over het bevorderen van de Friese taal ook afspraken gemaakt over de ondersteuning van Friese culturele instellingen en projecten.

Vanuit de Tweede Kamer en taalorganisaties zijn in de afgelopen periode vragen gesteld over het mogelijk beleggen van de verantwoordelijkheid voor de Friese taal en cultuur bij één ministerie. Het kabinet acht het onwenselijk de verantwoordelijkheid voor de domeinen van de Friese taal te beleggen bij één ministerie. Taal staat niet op zichzelf. Het is van belang dat beleid op het gebied van de Friese taal aansluit op de ontwikkelingen in bijvoorbeeld het onderwijs, cultuur, de zorg en de rechtspraak. Hiervoor is expertise op een dusdanig niveau noodzakelijk, dat het niet wenselijk is de verantwoordelijkheid voor de Friese taal en cultuur te beleggen bij één departement. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is als coördinerend departement in Den Haag het primaire aanspreekpunt voor de Friese taal voor zowel betrokken departementen als de provincie. Departementen behouden hun eigen verantwoordelijkheden. Het ministerie van Binnenlandse Zaken is vanzelfsprekend wel verantwoordelijk voor het mede-uitvoeren van de afspraken in de BFTK die op het terrein van het ministerie zelf liggen. DINGtiid heeft in haar adviesbrief met betrekking tot de zevende rapportage voor het Europees Handvest voor regionale talen of talen voor minderheden aangegeven zich in beginsel te kunnen vinden in dit standpunt.

De minister van Basis- en Voortgezet Onderwijs en Media heeft in 2020 aangegeven dat het Rijk vanaf 2024 uit de gemeentelijke regelingen met de Regionale Historische Centra zal stappen. De minister heeft in zijn antwoord op Kamervragen hierover aangegeven dat het uit bovenstaande regelingen stappen geen gevolgen heeft voor de afspraken in het BFTK en het Europees Handvest en dat hij de bijdragen aan Tresoar zal continueren.[9]

Met *Explore the North* werkt de provincie aan een productiehuis waar het Fries en meertaligheid centraal staan. Hier wordt verder gebouwd op de erfenis van *Lân fan Taal* en worden connecties gemaakt met *City of Literature* en de proeftuinen van het ministerie van OCW. Zoals hierboven genoemd, speelt 'Leeuwarden City of Literature' een belangrijke rol in het versterken van de Friese literaire infrastructuur. Zo wordt er gewerkt aan het opzetten van een Friese *skriuwersskoalle* (schrijversschool), een internationaal residentieprogramma en zal er een Frysk-internationaal project gestart worden ten behoeve van leesbevordering en meertalige geletterdheid met daarbij de literatuur als vertrekpunt. Het project *City of Literature* levert ook een belangrijke bijdrage aan de zichtbaarheid van de Friese taal en literatuur. In 2020 werden zo kaartensets met gedichten uitgedeeld aan voedselbanken en werden aan ouderen in verzorgingstehuizen kaartjes met Friese poëzie gestuurd. Door in te zetten op meer laagdrempelige lectuur wil de provincie de taal voor een breder publiek beschikbaar maken. Hiermee wordt het Fries niet alleen zichtbaarder, maar ook als functionele taal gebruikt. Via het productiehuis van *Explore the North* wordt de komende jaren de taal verbonden met andere kunstvormen en wordt de Friese taal ook via lokale, nationale en internationale podia gepresenteerd.

[9] https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/06/25/antwoorden-op-de-schriftelijke-vragen-over-het-bericht-provinsje-tsjin-foarnimmen-minister-slob-om-tresoar-of-te-stjitten

Sinds 31 oktober 2019, is Leeuwarden-Fryslân toegelaten tot het UNESCO *Creative Cities Network* (UCCN). Kennis en ervaringen over literatuur, de promotie van boeken en meertaligheid, met nadruk op Friese taal, worden zo gedeeld. Binnen dit UNESCO-netwerk is niet alleen middels literatuur, maar ook door design, film of gastronomie aandacht voor de Friese cultuur.

Los hiervan zal, op internationaal niveau van de provincie uit aansluitend op afspraken uit de BFTK, ook gekeken worden in hoeverre in overleg met het Ministerie van Buitenlandse Zaken bij de verschillende Nederlandse ambassades betreffende cultuuractiviteiten, ook expliciet aandacht kan zijn voor de Friese taal en cultuur. Dit wordt in de loop van het jaar vanuit de provincie verder opgepakt.

Artikel 6 van het Kaderverdrag

Tolerantie en interculturele dialoog

Het Adviescomité roept de autoriteiten op intercultureel respect en tolerantie in de samenleving te bevorderen, onder andere door het instellen van een duurzame, transparante en representatieve structuur voor het raadplegen van minderheidsgroepen en het ondersteunen van maatschappelijke organisaties van deze groepen.

Zie voor de flexibele dialoog die de Rijksoverheid voert, ook onder deel II punt 3. Ook binnen het burgerschapsonderwijs is het van belang dat leerlingen leren omgaan met diversiteit en wordt er ingezet op het vergroten bij leerlingen van wederzijds begrip en kennis van elkaars culturen en godsdiensten en de bestrijding van intolerantie. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft eind 2019 een herzien wetsvoorstel burgerschap verzonden aan de Tweede Kamer waarin dit wordt beoogd.

Bescherming tegen haatzaaiende uitlatingen en haatmisdrijven

Het Adviescomité moedigt de autoriteiten aan om haatzaaiende uitlatingen en haatmisdrijven op effectieve wijze te blijven voorkomen, onderzoeken, vervolgen en strafbaar stellen door middel van adequate wetgeving en instellingen die over voldoende middelen beschikken en daarnaast personen die tot minderheidsgroepen behoren bewuster te maken van de mogelijkheden van aangifte.

Aan het Openbaar Ministerie (OM) is als taak het handhaven van de strafrechtelijke rechtsorde toebedeeld. Ten aanzien van discriminatie wordt deze taak in eerste instantie ingekaderd door de strafrechtelijke discriminatiebepalingen en de beschermde belangen die de wetgever met die strafbaarstellingen heeft beoogd: bescherming van de openbare orde, bescherming van onbelemmerd maatschappelijk functioneren van groepen en bescherming van individuele personen. Het OM spreekt met partners, belangenorganisaties en media-experts over de vraag hoe het de strafrechtelijke aanpak van discriminatie voor het voetlicht brengt, met inachtneming van de magistratelijke positie en opdracht van het OM. In een open dialoog wisselen de betrokken partijen met elkaar van gedachten over de impact van discriminatie op de gemeenschap, de (on)mogelijkheden van het strafrecht en de dilemma's rond de woordvoering over strafzaken.

Om de meldings- en aangiftebereidheid van slachtoffers van discriminatoir geweld te vergroten, zet de politie in op maatregelen die onder meer zien op de ondersteuning van het slachtoffer bij het doen van een melding, of aangifte en op het vergroten van de kennis en expertise door de inzet van interne politienetwerken. Het uitgangspunt van de politie is en blijft dat de politie van en voor iedereen is en dat iedereen bij elke politiemedewerker terecht moet kunnen en goed geholpen wordt.

Roma, Sinti en Travellers

Het Adviescomité dringt er bij de autoriteiten op aan ferme maatregelen te nemen en alle benodigde ondersteuning te bieden aan gemeenten bij het invoeren van een non-discriminatoir en doeltreffend huisvestingsbeleid voor Reizigers in lijn met de aanbevelingen van het Bureau Nationale Ombudsman en College voor de Rechten van de Mens.

De afgelopen jaren heeft Platform 31 in opdracht van het Ministerie van BZK een ondersteuningsprogramma voor gemeenten uitgevoerd. Een groot aantal gemeenten heeft hier aan deelgenomen.

Het Adviescomité roept de autoriteiten op de effectieve deelname van Roma, Sinti en Reizigers te waarborgen bij het opstellen van beleid door versterking van de organisaties aan de basis en het investeren in partnerschappen op basis van een vertrouwensrelatie.

Sinds 2015 heeft het ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport (VWS) een subsidieregeling voor de participatie en emancipatie van Sinti en Roma in Nederland. Hiermee worden de overgebleven 'rechtsherstelgelden' onder de gemeenschap verdeeld. Het is, mede gezien de geschiedenis van deze middelen, van belang dat de betrokkenheid van Sinti en Roma in het gehele proces gewaarborgd wordt. Voorkomen moet worden dat er óver en niet mét Sinti en Roma wordt gesproken over beleid dat hen aangaat. De regeling is daarom opgesteld na uitgebreide consultatie met de Sinti en Roma gemeenschap.

Projecten die gericht zijn op samenwerken, zoals tussen Sinti en Roma en tussen Sinti, Roma en overheden op alle niveaus worden aangemoedigd. De middelen stellen de Sinti en Roma zelf in staat om de komende jaren hun positie in de maatschappij te verstevigen. Daarbij is het van belang dat Sinti en Roma, niet alleen in het voortraject, maar ook bij de beoordeling van voorstellen een stem moeten hebben. Hiertoe is een adviescommissie samengesteld, bestaande uit Sinti en Roma, die het ministerie van VWS adviseert bij het beoordelen van subsidieaanvragen.

Het Adviescomité roept de autoriteiten op te overwegen een meer op betrouwbare cijfers gestoelde, brede en strategische benadering te hanteren bij het aanpakken van hardnekkige discriminatie en ongelijkheid die wordt ervaren door personen die behoren tot de Roma-, Sinti- en Reizigersgemeenschappen, met name op het gebied van onderwijs, huisvesting en werkgelegenheid.

In Nederland wordt niet centraal geregistreerd op basis van etniciteit. In de Basisregistratie Personen (BRP) worden alleen objectieve herkomstgegevens (geboorteland en geboorteland ouders) geregistreerd. Deze gegevens zijn echter niet identificerend voor Roma en Sinti, omdat zij uit een groot aantal verschillende landen komen en bovendien op basis van herkomstgegevens niet gesteld kan worden of zij tot de Roma en Sintigemeenschappen behoren. De monitor 'Sociale Inclusie naar de woon- en leefomstandigheden van Roma en Sinti', die in Nederland wordt uitgevoerd is kwalitatief van aard. Hierbij worden onder meer professionals gesproken die een breder beeld hebben van de positie van de Roma en Sinti in Nederland. De monitor wordt uitgevoerd door de Erasmus Universiteit Rotterdam (EUR - Risbo). De onderzoekers geven aan dat de kwalitatieve monitor een valide en robuust beeld geeft van de positie en ontwikkelingen binnen de Roma en Sinti gemeenschappen in Nederland.

Artikel 9 van het Kaderverdrag

Media in de Friese taal

Het Adviescomité moedigt de autoriteiten sterk aan hun steun voor het ook op lange termijn functioneren van de enige Friestalige omroep van het land te blijven voortzetten en te waarborgen dat deze ook in de rest van het land beschikbaar is.

De laatste jaren zijn NOS en regionale omroepen steeds meer gaan samenwerken. In eerste instantie met name online en in de journaals van 12.00 en 15.00 uur. Sinds januari 2021 werkt de landelijke NOS nog intensiever samen met de lokale (NLPO) en regionale publieke omroepen (RPO), doordat de NOS journalisten bij diverse regionale en lokale omroepen heeft gestationeerd. Dit is mogelijk gemaakt door een bijdrage van het Rijk.[10] Ook de NOS maakt op haar beurt regelmatiger gebruik van beeldmateriaal van de Friese omroep waardoor het vaker dan voorheen voorkomt dat ook interviews van mensen die Fries spreken met ondertiteling te zien zijn op het landelijke NOS-journaal.

Het Adviescomité roept de autoriteiten op een coherente strategie voor Friestalige media te ontwikkelen en daarbij gebruik te maken van nieuwe technologische ontwikkelingen en de mogelijkheden die door sociale media worden geboden. Daarnaast moet worden overwogen te investeren in hoogwaardige en relevante content in de Friese taal, gericht op een breed scala van sprekers van het Fries van alle leeftijden, die kan worden gebruikt door verschillende soorten online- en gedrukte media.

De drie grote Friese mediabedrijven, radio en tv Omrop Fryslân, de kranten Leeuwarder Courant en Friesch Dagblad zijn bezig om voor de jaren 2021 – 2023 een gezamenlijke projectaanvraag voor te bereiden. Deze bij de provincie in te dienen aanvraag, richt zich op een werkervaringsprogramma om nieuwe journalisten de Friese taal, cultuur en identiteit machtig te maken. Hierbij is door betrokkenen aanvullend ook gekeken naar subsidiemogelijkheden voor journalisten met minderheidstalen in de Europese context. Hier zijn echter vooralsnog bij de bestaande subsidieregelingen van de Europese Commissie geen passende regelingen aangetroffen.

Bij de uitvoering van de realisatieplannen 2021-2024 van het primair onderwijs ten behoeve van Taalplan Frysk 2030 ambities, heeft Omrop Fryslân een Friese familievlog als product ontwikkeld voor sociale media en televisie. Met deze vlog wil Omrop Fryslân een koppeling maken tussen thuis en school.

Vanuit de provincie Fryslân wordt al langer breder ingezet dan op enkel de traditionele media. Verschillende organisaties hebben ook het belang aangegeven van een (laagdrempelig) Fries tijdschrift. Naast het financieren van het literaire tijdschrift *de Moanne* en het tijdschrift voor jongeren (LinKk)[11] stimuleert de provincie, zover dit past binnen de rol als overheid, ook vernieuwende vormen van Friestalige media. De Ried fan de Fryske Beweging heeft het Friestalige tijdschrift *de Nije* gelanceerd. De Fryske Beweging acht het van belang om meer in te zetten op het stimuleren van laagdrempelige lectuur voor gewone lezers om zo het Fries een functionele taal te maken. Op basis van de huidige vraag van het Friese publiek betreft dit een oplage van 800 – 1000 exemplaren.[12]

Ook het gebruik van het Fries op sociale media en in podcasts is belangrijk voor het voortbestaan van de Friese taal.

[10] https://nos.nl/artikel/2364537-nos-gaat-samenwerking-aan-met-lokale-en-regionaleomroepen.html

[11] LinKk » LinKk, wat is dat?

[12] Glossy 'De Nije' gaat door ondanks geringe verkoop (frieschdagblad.nl)

In het kader van de steeds digitaal wordende wereld is de provincie Fryslân bezig om tot een coherente strategie te komen hoe het Fries kan profiteren van nieuwe technologische ontwikkelingen en de mogelijkheden die door sociale media hierbij geboden worden.

Artikel 10 van het Kaderverdrag

Gebruik van de Friese taal in het contact met bestuursorganen

Het Adviescomité roept de autoriteiten op te waarborgen dat het recht om de Friese taal te gebruiken in het bestuurlijk verkeer, zoals gewaarborgd door de Wet gebruik Friese taal, in de praktijk volledig wordt toegepast bij alle publieke diensten, waaronder de wetshandhaving.

De provincie organiseert het bestuurlijk overleg *Mei-inoar foar it Frysk* voor de Friese gemeenten die ook betrokken zijn bij het implementeren van de Wet Gebruik Friese Taal. In 2020 zijn bestuurders en vertegenwoordigers van het adviesorgaan DINGtiid onder leiding van de Commissaris van de Koning op werkbezoek geweest bij bestuurlijk Luxemburg om inspiratie op te doen aangaande het zichtbaar maken van de eigen taal. Ook is in dit jaar verder gewerkt aan het komen tot een gezamenlijke langetermijnagenda voor het Fries. Met alle gemeenten zijn door de provincie overleggen ingepland om in het voorjaar van 2021 afspraken te maken over de vraag wat de gemeenten de komende jaren concreet willen gaan doen om tenminste 25% meer gebruik te gaan maken van de Friese taal. Dat kan in de vorm van het aantal Friese brieven en gemeentelijke berichtgeving, de gemeentelijke website, aandacht voor de beheersing van het Fries bij vervulling van vacatures, aandacht voor de rol van de gemeente bij het vorm geven aan vroeg- en voorschoolse educatie waarbij zowel Fries als Nederlands aandacht dienen te krijgen, Friese c.q. meertalige bebording in het kader van de zichtbaarheid van het Fries of taalcursussen voor gemeenteambtenaren en baliemedewerkers.

Zelf heeft de provincie begin 2021 het interne beleidsplan 'Fanselssprekkend Frysk' opgesteld. Hierin staat onder meer opgenomen dat de provincie in 2030 wil dat 90 procent van de medewerkers met directe klantencontacten het Fries mondeling en schriftelijk beheerst. In vacatures komt standaard te staan dat een positieve houding jegens het Fries belangrijk is. Nieuw personeel doet een taaltoets en krijgt aan de hand daarvan eventueel een taalcursus aangeboden.[13] Volgens de door de provincie in 2014 vastgestelde taalverordening stelt de provincie in ieder geval de provinciale begroting, de jaarstukken en beleidsnota's in de Friese taal op.[14] Het streven van de provincie is dat informatie vanuit de provincie in flyers, op sociale media en in campagnes standaard tweetalig wordt. Dat is nu vaak nog alleen in het Nederlands omdat Nederlandse versies een groter bereik hebben. Ook is het de bedoeling dat inwoners straks kunnen aangeven dat ze brieven van de provincie voortaan in het Fries willen ontvangen.[15]

In 2018 heeft het Mercator Kenniscentrum in opdracht van DINGtiid onderzoek gedaan naar de rol van het Fries bij gemeentelijke herindelingen in Fryslân (Schukking & Klinkenberg 2018).[16] Uit dit onderzoek blijkt dat herindelingen (tot 2018) vaak leiden tot compromissen en soms tot achteruitgang op het gebied van Fries taalbeleid. Mede naar aanleiding van de uitkomsten van dit onderzoek is extra gelet op het taalbeleid bij de recentere herindelingen. Zo hebben de nieuwe gemeenten intussen een nieuw taalbeleid vastgesteld met daarin aandacht voor de meertalige situatie in die gemeenten. Wel heeft onderzoek van Afûk en Partoer in opdracht van DINGtiid uitgewezen dat gemeenten in Fryslân nog veel meer kunnen doen om het Fries zowel naar binnen als

[13] Provincie wil Fries zichtbaarder maken (e-pages.dk) Zichtbaar Fries voor stimuleren taalgebruik - Nieuws - Actueel - Home - Provincie Fryslan
[14] Feroardering oangeande it brûken fan de Fryske en de Nederlânske taal mei en troch de bestoersorganen fan de provinsje Fryslân (overheid.nl)
[15] Provincie wil Fries zichtbaarder maken (e-pages.dk)
[16] Weryndieling_Fryske_Gemeenten_-_Web-min.pdf (mercator-research.eu)

buiten de organisatie meer uit te dragen. DINGtiid heeft op 12 maart 2020 een DINGpetear georganiseerd waarbij wetenschappers en enkele vertegenwoordigers van Friese gemeenten met elkaar in gesprek gingen. In januari 2021 stond een vervolg gepland op dit DINGpetear, maar deze bijeenkomst is door de corona-maatregelen uitgesteld tot nader order.

Inmiddels voldoen alle gemeenten, die vallen onder de Wet gebruik Friese taal, aan de wettelijke verplichting om een taalbeleidsplan vast te stellen. Met dit taalbeleidsplan kan het gebruik van de Friese taal binnen de gemeente bevorderd worden. Bij een deel van de gemeenten moet nog wel verder invulling gegeven worden om hier ook actief uitvoering aan te geven. De hiervoor door de provincie beschikbaar gestelde regeling *Mei-inoar foar it Frysk* wordt verlengd en geactualiseerd. Deze regeling wordt ook beschikbaar gesteld voor semi-overheden in de provincie, zoals Wetterskip Fryslân, Veiligheidsregio, de Meldkamer en gedecentraliseerde rijksdiensten als CJIB en de Belastingdienst.

In 2019 voerde DINGtiid op verzoek van het ministerie van Binnenlandse Zaken een casestudy uit naar het gebruik van het Fries bij Rijksuitvoeringsorganisaties. Het doel van de casestudy was inzichtelijk krijgen welke rol de Friese taal speelt bij Rijksuitvoeringsorganisaties. Uit de casestudy komt onder andere naar voren dat medewerkers van Rijksuitvoeringsorganisaties bekend zijn met de Wet Gebruik Friese taal en de wettelijke positie van het Fries. Hoewel de betrokken organisaties geen taalbeleid hebben opgesteld, en hiertoe ook geen wettelijke verplichting hebben, is het Fries wel dagelijkse praktijk. DINGtiid raadt aan de organisaties te stimuleren om richtlijnen op te stellen voor het gebruik van de Friese taal en wijst hierbij ook op de mogelijke ondersteuning die Afûk hierbij kan geven. Ook adviseert DINGtiid om intensiever in te zetten op Friese taalbeheersing door middel van cursussen en het inzichtelijk maken van de taalcompetenties van medewerkers. De provincie Fryslân, heeft in haar rol als Taalskipper, met verschillende vertegenwoordigers van Rijksuitvoeringsorganisaties overleg gehad over de aanbevelingen van DINGtiid. Hierbij moet opgemerkt worden dat Rijksuitvoeringsorganisaties onafhankelijk zijn en zelf gaan over de eigen bedrijfsvoering.

Voor wat betreft de rechtspraak geldt dat het Fries gebruikt kan worden op rechtzittingen bij alle zittingslocaties van de rechtbank Noord-Nederland en het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden, mits de betrokkene in de provincie Fryslân woont, feitelijk verblijft of gevestigd is.

Gebruik van de Friese taal in rechtbanken en gerechtshoven

Het Adviescomité roept de autoriteiten op om het recht om de Friese taal te bezigen in rechtbanken en gerechtshoven, zoals gewaarborgd door de Wet gebruik Friese taal, volledig te implementeren. Hiertoe dienen ze de situatie te monitoren en te evalueren, de bewustwording te vergroten en te voorzien in de nodige middelen om de beschikbaarheid van Friestalige medewerkers te verzekeren.

Inwoners van Fryslân hebben - kort samengevat – het recht in rechtszaken bij de rechtbank Noord-Nederland en bij het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden Fries te spreken en in de Friese taal geschreven processtukken in te dienen. Dat is geregeld in de Wet gebruik Friese Taal. In alle zittingsplaatsen van de rechtbank (in Leeuwarden, maar ook in Assen en Groningen) en de zittingsplaatsen van het gerechtshof (in Leeuwarden, maar ook – onder meer – in Arnhem en Zwolle) mogen inwoners van Fryslân in het Fries procederen.

Inwoners van Fryslân zijn welkom om de Friese taal in de rechtszaken van de rechtbank Noord-Nederland en het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden te gebruiken. Zaken van inwoners van de provincie Fryslân worden in beginsel in Leeuwarden behandeld. Een uitzondering betreft een aantal soorten bestuursrechtelijke zaken. Maar daarbij geldt dat vanwege specifieke lokale binding een zaak

toch in Leeuwarden kan worden behandeld. Conform artikel 15, lid 2 van de Wet gebruik Friese taal worden verdachten, partijen, getuigen of belanghebbenden er in de correspondentie op gewezen het recht te hebben om tijdens hun zitting Fries te spreken indien zij in de provincie Fryslân wonen, feitelijk verblijf houden of hun zetel hebben. In het gerechtsgebouw en het paleis van justitie in Leeuwarden hangen bovendien bordjes waarop die uitnodiging om Fries te spreken is vermeld. Ook op de website van de rechtbank is informatie beschikbaar gesteld over het Fries in het rechtsverkeer.[17] Tevens werd voor de covid-19 periode bij bezoeken van schoolklassen aan de rechtbank in Leeuwarden ook aandacht besteed aan het recht het Fries te mogen gebruiken in de rechtspraak.

De provincie Fryslân heeft in 2020 een wenkend perspectief geboden om een einde te maken aan de schaarste aan tolken Fries in de rechtspleging. Met de middelen die de provincie ter beschikking heeft gesteld kunnen meerdere tolken Fries worden opgeleid. Hierdoor zijn er nu twee officieel beëdigde tolken Fries. De beschikbaarheid van meerdere tolken Fries kan bijdragen aan een vlotte planning van de zaken waarin ter zitting van de rechtbank of het hof Fries wordt gesproken en naar verwachting zal die beschikbaarheid ook de drempel verlagen voor inwoners van Fryslân om tijdens een rechtszitting Fries te gaan spreken.

Om die drempel verder te verlagen zal de provincie Fryslân rondom het Fries ook inzetten op meer bewustwording bij de burgers over hun rechten om in het Fries (mondeling en schriftelijk) te mogen procederen.

De rechtbank en het gerechtshof vragen van hun medewerkers een passieve beheersing van de Friese taal, dan wel de bereidheid om dat te leren. Om de kennis van de Friese taal onder medewerkers te bevorderen organiseren de rechtbank en het gerechtshof bovendien periodiek cursussen Fries voor medewerkers. Met beheersing van de Friese taal kan de inzet van een tolk worden beperkt.

Per 1 december 2020 is de heer Van der Winkel benoemd tot president van de Rechtbank Noord-Nederland. In zijn vorige functie als president van het Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden heeft hij met de Commissaris van de Koning in Fryslân contact onderhouden over onder meer het gebruik van het Fries in de rechtspleging. In 2021 zal er zoals in de Bestjoersôfspraak Fryske Taal en Kultuer 2019-2023 (BFTK) opgenomen vanuit de provincie overleg worden geïnitieerd met de Rechtbank Noord-Nederland en het Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden over het gebruik van de Friese taal in de rechtspraak.

Artikel 11 van het Kaderverdrag

Borden en topografische aanduidingen in minderheidstalen

Het Adviescomité moedigt de autoriteiten aan om hun inspanningen om het plaatsen van borden en topografische aanduidingen in het Fries te vergroten.

In de Friese gemeente Noardeast-Fryslân is in 2020 een amendement om in het kader van harmonisatie alle plaatsnamen in de nieuwe gemeente te naar het Fries te vertalen (verfriezen), door de raad aangenomen. De afspraak die hier onder andere aan ten grondslag ligt, is dat bij harmonisatie van gemeenten het meest vooruitstrevende beleid betreffende het Frysk leidend is en het Frysk er niet op achteruit mag gaan. Het amendement bestaat uit twee delen. Het eerste stuk van het dictum betreft het besluit voor alle dorpen een Fryske toponiem, dan wel historisch beargumenteerde variant, op te nemen in de Basisregistratie Adressen en Gebouwen (BAG). Het

[17] Fries in het rechtsverkeer | Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden | Rechtspraak

tweede deel betreft het naar voren laten komen van de Fryske naam op de komborden. Over het laatste mag het dorp bij monde van bijvoorbeeld een dorpsbelang of een ander het dorp vertegenwoordigend orgaan, en gedragen door een bewezen meerderheid van het dorp, een voorkeursvariant geven.

Het betreft een gemeentelijke bevoegdheid om plaatsnamen te mogen 'verfriezen', maar op dit moment zorgt het op meerdere plaatsen in de gemeente Noardeast-Fryslân voor problemen en zelfs rechtszaken. Bij een klein aantal dorpsbelangen, als wel bij enkele raadsleden, die eerder instemden met het amendement, zijn zorgen ontstaan over o.a. de kosten. Van de gemeente uit wordt benadrukt dat het van belang is om vooroordelen en verwarring rondom Friese plaatsnamen te voorkomen. Omdat dit een gemeentelijke taak betreft, hebben zowel de provincie als het Rijk hierbij geen rol. Wel wordt vanuit de provincie voor een gedeelte hiervan financiële middelen beschikbaar gesteld.

Artikel 12 van het Kaderverdrag

Kennis over nationale minderheden, intercultureel onderwijs en meertaligheid

Het Adviescomité nodigt de autoriteiten uit om de gevolgen voor het lesgeven in de Friese taal in het kader van een meertalige aanpak op uitgebreide schaal te blijven beoordelen.

De provincie Fryslân en de onderwijsinspectie hebben regelmatig ambtelijk en bestuurlijk overleg. Om ervoor te zorgen dat de inspectie voor het Onderwijs oog blijft houden voor het Fries zijn in de Bestjoersôfspraak Fryske Taal en Kultuer (BFTK) 2019-2023 afspraken gemaakt. Zo is onder meer afgesproken dat de onderwijsinspectie elke vijf jaar een themaonderzoek over het Fries in het basis- en voortgezet onderwijs houdt.

In het najaar van 2020 is er een webinar over het Fries in het onderwijs georganiseerd waar de onderwijsinspectie ook een rol bij speelde. Verder is bestuurlijk en ambtelijk overleg geweest met alle inspecteurs die Fryslân als werkgebied hebben. Er heeft tevens een ambtelijk overleg plaats gevonden over de specifieke situatie van de scholen op de Waddeneilanden. Al deze overleggen zullen in 2021 op een frequente basis voortgezet worden.

In het kader van de reguliere vierjaarlijkse onderzoeken naar bestuur en scholen besteedt de onderwijsinspectie als daar aanleiding toe bestaat aandacht aan de wijze waarop het bestuur de kwaliteit van het leerstofaanbod en daarbinnen het aanbod in de Friese taal op de scholen monitort en bevordert. Als er aanwijzingen of signalen zijn dat het aanbod ernstig tekortschiet, kan de inspectie besluiten in de verificatie- of risico-onderzoeken op scholen de kwaliteit van het Fries te onderzoeken. In december 2019 werd zo door de Inspectie het rapport 'Fries in het primair en voortgezet onderwijs: '*sizzen is neat, mar dwaan is in ding*' opgeleverd.[18] In dit rapport stelt de Inspectie van Onderwijs dat bestuurders in het basisonderwijs weinig urgentie voelen om zich in te spannen voor het Fries. De helft van de ondervraagde bestuurders liet weten 'geen ambitie' te voelen om het aanbod Fries in de lessen uit te breiden. Bestuurders zijn vooral bezig met personeelsbeleid, schoolgebouwen en fusies.

In opdracht van de provincie Fryslân heeft het adviesorgaan DINGtiid in februari 2021 een advies uitgebracht over waar het toezicht op het vak Fries belegd zou moeten zijn.[19] Binnen de provincie bestaat bestuurlijk de wens dit te beleggen bij de provincie. DINGtiid raadt echter aan de bevoegdheid voor het toezicht van het vak Fries in het primair en voortgezet onderwijs bij het Rijk

[18] Fries in het primair en voortgezet onderwijs | Themarapport | Inspectie van het onderwijs (onderwijsinspectie.nl)
[19] Dingtiid - Orgaan foar de Fryske taal

(en dus de Inspectie van het Onderwijs) te houden en niet over te dragen aan de provincie. Op basis van gesprekken met verschillende betrokkenen concludeert DINGtiid dat de trend in het toezicht op het Fries in het onderwijs positief is. Iedereen heeft het belang van het Fries voorop en wil het Fries in het onderwijs verder brengen. DINGtiid stelt dat de bestaande formele rolverdeling goed is. Het toezicht is de afgelopen jaren verbeterd; om het toezicht optimaal te krijgen zijn verdere verbeteringen nodig en ook mogelijk, zowel aan de toezichts- als aan de beleidskant. Hiervoor is echter geen overdracht van bevoegdheid van de Onderwijsinspectie aan de provincie noodzakelijk.[20]

Het Adviescomité moedigt de autoriteiten aan het opnemen van de Friese geschiedenis en cultuur in de algemene curricula, ook buiten de provincie, te blijven ondersteunen.

Een klein deel van het digitale lesmateriaal voor het vak Fries dat door de taalbevorderingsorganisatie Afûk in samenwerking met Cedin ontwikkeld is, met steun van de provincie Fryslân, heeft ook beperkt aandacht voor onderwijs over de Friese geschiedenis en cultuur. Dit digitale lesmateriaal is in de Friese taal beschikbaar. Echter is dit beschikbare materiaal zeer beperkt en ook niet gericht op vakdocenten geschiedenis. Bovendien is de hiervoor in 2008 ontwikkelde *Kanon fan de Fryske skiednis*[21] inmiddels verouderd en niet altijd even aantrekkelijk voor gebruik in de digitaal ontwikkelde leeromgeving anno 2021. Voor de basisschool is in 2014 nog een Fries boek over de Friese geschiedenis gepubliceerd. [22] Echter ontbreekt ook hier aantrekkelijk Fries fysiek of digitaal lesmateriaal voor het vak geschiedenis op de middelbare scholen in Fryslân. Om verder aan de slag te kunnen gaan met de aanbeveling en ervoor te zorgen dat het onderwijs van de geschiedenis en cultuur in het Fries aan alle leerlingen wordt aangeboden vergt nog verdere stappen. Hiervoor zou in eerste instantie in kaart gebracht kunnen worden wat de mogelijkheden zijn om aansluitend op de landelijke methode voor geschiedenis, ook een Friese methode te kunnen ontwikkelen met focus op de Friese geschiedenis bij de tien verschillende te behandelen tijdsperiodes. Eventuele (digitale) lessenpakketten over de Friese cultuur en geschiedenis voor scholen buiten de provincie Fryslân ontbreken. Mogelijk kunnen vanuit het Friese nog te ontwikkelen aanbod ook delen landelijk aangeboden worden, zodat ook in de Nederlandse context standaard enige aandacht komt voor de Friese geschiedenis en cultuur.[23]

Wel is er in 2020 door het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie ook door de provincie subsidie toegekend aan 8D Games, Bureau Maalstroom, Tresoar, Afûk en Fers voor de ontwikkeling van de meertalige ‘Fryske digiTales’. Hiermee zal in 2021 een innovatieve bibliotheek ontsloten worden waarin enkele volksverhalen en digitaal erfgoed spelenderwijs ontdekt kunnen worden. Dit project is gericht op jeugd van 6 tot 12 jaar en betreft uitgebreid, op het officiële lesprogramma aansluitend lesmateriaal over de Friese geschiedenis en cultuur. Vooralsnog worden zo enkel drie bekende Friese volksverhalen verteld. Realisatie van dit project zorgt er dan ook nog niet voor dat het onderwijs van de Friese geschiedenis en cultuur (in het Fries) aan alle leerlingen wordt aangeboden.

Artikel 14 van het Kaderverdrag

Fries in het onderwijs

Het Adviescomité roept de autoriteiten op om in nauwe samenwerking met leerkrachten, ouders, studenten en minderhedenorganisaties alle nodige steun te verlenen voor de uitvoering van het

[20] Advys skoalynspeksje Frysk: besteande rolferdieling is goed - Dingtiid
[21] Kanon fan de Fryske Skiednis (11en30.nu)
[22] bol.com | Gewoan gek op skiednis, Erik Betten | 9789062739806 | Boeken
[23] Een goed voorbeeld van het aanbieden van de Friese taal en cultuur aan alle leerlingen betreft het Drachtser lyceum. Hier wordt met ingang van het schooljaar 2020-2021 in het kader van Culturele en kunstzinnige vorming ‘Friese cultuur’ aangeboden. Leerlingen doen tijdens de lessen onderzoek naar bijvoorbeeld de ontstaansgeschiedenis van hun eigen dorp/stad in de provincie Fryslân. De school heeft de intentie ‘Friese cultuur’ als vast onderdeel binnen CKV aan te blijven bieden.

Taalplan Fries, teneinde de doelstelling voor 2030 - een aanzienlijke toename van zowel mondelinge als schriftelijke kennis van de Friese taal - te behalen. Een voldoende hoog kwaliteitsniveau van het onderwijs moet door de Inspectie voor het Onderwijs worden gewaarborgd en systematisch worden gecontroleerd.

Het Adviescomité moedigt de autoriteiten sterk aan om maatregelen te nemen om het onderwijzen en leren van de Friese taal in het secundair onderwijs aantrekkelijker te maken, bijvoorbeeld door lage drempels vast te stellen voor het opstarten van Friese taalcursussen en door belemmeringen voor de keuze van het Fries als eindexamenvak op te heffen.

De provincie Fryslân en het Rijk hebben als gezamenlijk doel gesteld dat op zijn laatst in 2030 alle scholen voor primair en voortgezet onderwijs alle kerndoelen voor het Fries op voldoende niveau aan moeten bieden. Het te bereiken niveau wordt met behulp van het 'Taalplan Frysk' op basis van profielen vastgesteld. De inzet is hierbij dat alle scholen elke vier jaar stappen zetten, zodat alle scholen in 2030 ook daadwerkelijk het Fries op een voldoende niveau aanbieden. Met het realiseren van dit gezamenlijke doel zal het aantal lesuren van, en in het Fries in het primair onderwijs, alsmede het aantal scholen in het voorgezet onderwijs, met Fries in het lessenpakket uiteindelijk gaan stijgen. Ook voor de andere onderwijsniveaus (voorschools, middelbaar en hoger beroepsonderwijs en speciaal onderwijs) heeft de provincie Fryslân beleidsdoelen opgesteld.

In de periode 2016-2018 is met het project 'Taalplan Frysk' een eerste inventarisatie gemaakt van de invulling van het vak Fries op alle scholen in Fryslân (primair en voortgezet onderwijs). Op basis hiervan is er door de provincie een profiel toegekend aan elke school. Scholen die een A-profiel gekregen hebben bieden het Fries volgens de kerndoelen reeds op voldoende niveau aan. In het primair onderwijs heeft 27% van de scholen profiel A toegekend gekregen. In het voortgezet onderwijs lag dit percentage op 39%.

In oktober 2020 stelde de provincie Fryslân dat ten minste zeventien scholen in de provincie in het schooljaar 2019/2020 meer uren Friese les hebben gegeven dan in het jaar daarvoor. Het gaat in dit geval om scholen in het voortgezet onderwijs en mbo-scholen. Zij hebben gebruik gemaakt van een subsidiepakket dat de provincie beschikbaar stelde. Scholen in het voortgezet onderwijs konden met deze subsidie bijvoorbeeld leraren Fries inzetten.

Om de doelstelling voor 2030 verder te kunnen realiseren heeft de provincie Fryslân eind 2020 haar onderwijs gerelateerde boekjaarsubsidie-instellingen voor de aanstaande beleidsperiode 2021-2024 gevraagd om gezamenlijk een realisatieplan te schrijven en uit te voeren. De instellingen Cedin, Afûk, NHL Stenden Hogeschool, Stifting Frysktalige Berne Opfang, Omrop Fryslân, Kunstwurk en SEMKO werken hierdoor nog meer als eerder doelgericht samen om scholen te ondersteunen bij het aanbieden van Fries op de school. Dit doen zij op een te realiseren wijze die samenhangt met de context waar elke specifieke school mee te maken krijgt. Het realisatieplan is gericht op de beleidsdoelstellingen van het Rijk en de provincie. Over vier jaar moet elke school op zijn minst een 'Taalplan Frysk profiel' hoger uitkomen. Realisering van het uiteindelijke doel blijft gericht op 2030, echter kan er sprake zijn van een beperkte versnelling door de werkwijze waar de provincie nu voor gekozen heeft. Realisering van deze versnelling is echter wel afhankelijk van beschikbaar gestelde extra financiële middelen die een impuls kunnen geven.

De leerstoel Friese taal en letterkunde benadrukt het belang van geletterdheid voor de overlevering van het Fries en voldoende aandacht daarvoor binnen onderwijsprogramma's.[24] Bij het hierboven

[24] Geletterdheid hoeft daarbij niet alleen op scholen aangeboden te worden. Het ontwerp en de verspreiding van digitale leermiddelen voor het schrijfonderwijs, zoals spell-checkers en woordvoorspellers, zijn hierbij van belang. Inmiddels zijn er met onder andere steun van de provincie verschillende digitale helpmiddelen ontwikkeld zoals de Friese spellingchecker voor Microsoft, Swiftkey en Gboard voor de mobiele telefoon en het digitale woordenboek Taalweb.frl. Zie ook: Andere hulpmiddelen » Afûk (afuk.frl)

beschreven na te streven A-profiel zijn de kerndoelen van het vak Fries gericht op attitude, luisteren, spreken, lezen, taalbeschouwing en ook schrijven. Het uiteindelijke doel van het Taalplan Frysk is dat in 2030 alle scholen in het Friese taalgebied[25] het Fries op voldoende niveau (A-profiel) aanbieden, dus zodoende niet enkel gericht zijn op mondeling gebruik van het Fries.[26]

In het Friese taalveld leven zorgen over het aantal leerlingen dat eindexamen Fries doet. Dit aantal stijgt gestaag, maar blijft aan de lage kant. De Afûk, Omrop Fryslân en SJB media zijn in dat kader een campagne gestart die leerlingen in het voortgezet onderwijs moet inspireren om Fries als eindexamenvak te kiezen. Het doel is hierbij dat in 2024, 25% van de leerlingen in Fryslân eindexamen Fries doen.[27]

Sinds 2009 worden ook voor het speciaal onderwijs kerndoelen Fries vastgelegd bij algemene maatregel van bestuur. In tegenstelling tot in het regulier basisonderwijs, is het Fries geen verplicht vak. Wanneer Fries in het speciaal onderwijs wordt ingezet dient het aan de eisen te voldoen zoals beschreven in het Besluit kerndoelen voor het Speciaal onderwijs (WEC). Ook al hebben deze scholen geen wettelijke verplichting, kunnen zij wel aanspraak maken op begeleiding en voor de doelgroep op maat gemaakte Friese materiaal. Ook kunnen deze scholen aanspraak maken op de financiële middelen die binnen de regeling *Frysk foar No en Letter* (FFNEL) beschikbaar gesteld zijn door de provincie. [28]

Het Adviescomité roept de autoriteiten op ervoor te zorgen dat het aanbod van Fries- en tweetalige voorschoolse locaties ook in de grotere steden van de provincie Fryslân voldoet aan de vraag.

In de provincie Fryslân spelen demografische ontwikkelingen een grote rol. Er is in de provincie Fryslân sprake van algemene krimp en dat merken de kinderopvanglocaties/voorschoolse voorzieningen als eerste. Dit werkt fusies en opheffen van locaties in de hand. Wel is er de laatste jaren door diverse lokale en regionale aanbieders van kinderopvang in samenwerking mei Stifting Fryske Berneopfang (SFBO) vooruitgang geboekt in het realiseren van tweetalig aanbod in de steden en grotere (dominant Nederlandstalige) woonplaatsen in de provincie Fryslân. Het aanbod blijft echter volgens het SFBO nog steeds achter bij de behoefte van de kinderen die hier opgroeien. In grotere woonplaatsen en steden zijn deze voorzieningen bovendien niet voor iedere ouder goed bereikbaar. Gemeenten kunnen hier een mogelijke rol in spelen door in de afspraken die zij maken met aanbieders van kinderopvang aandacht te vragen voor de beschikbaarheid en goede spreiding van tweetalige opvang.

Het Adviescomité moedigt de autoriteiten aan om na te gaan of er behoefte is aan de mogelijkheid van Fries taalonderwijs op scholen en voorschoolse locaties buiten de provincie Fryslân.

In hoeverre er buiten de provincie Fryslân bij ouders behoefte is aan voorschoolse voorzieningen in de Friese taal is niet onderzocht. Vanuit de Stifting Frysktalige Berneopfang (SFBO) wordt ook aangegeven dit moeilijk is te realiseren.

Docenten Fries

Het Adviescomité roept de autoriteiten op om het verkrijgen van kwalificaties voor het onderwijs in de Friese taal beter bekend, toegankelijker en aantrekkelijker te maken voor potentiële kandidaten,

[25] Alle Friese gemeenten met uitzondering van de Waddeneilanden en gemeente Weststellingwerf.
[26] http://taalplan.frl/wp-content/uploads/2018/09/PDF_FRL-DEF.pdf
[27] Kampanje om mear learlingen foar eksamen Frysk te krijen | Omrop Fryslân (omropfryslan.nl)
[28] 3,2 miljoen beschikbaar voor verbeteren Friestalig onderwijs - Nieuws - Actueel - Home - Provincie Fryslan

onder meer door financiële en professionele stimulansen voor Friese en niet-Friese studenten en docenten van andere vakken.

De Inspectie van het Onderwijs, maar ook verschillende organisaties betrokken bij de Friese taal, geven aan dat het gebrek aan geschikte docenten het grootste probleem voor het Fries is. In het basisonderwijs zijn niet alle leraren bevoegd en bekwaam om Fries te geven. In het voortgezet onderwijs is Fries een te klein vak. Vaak heeft een school maar één leraar Fries. Bij ziekte vallen de lessen uit. De inspectie adviseert besturen meer bevoegde docenten aan te nemen.[29] Het ministerie van Onderwijs geeft aan dat het delen van een leraar Fries met meerdere scholen hierin een oplossing kan zijn.

Met name het Friese basisonderwijs krijgt in het algemeen ook te maken met een tekort aan leerkrachten. In 2025 zou dat in de provincie Fryslân kunnen oplopen tot 35 voltijdsbanen, bleek uit eerder onderzoek naar de arbeidsmarkt voor leraren. Wat betreft het specifieke tekort aan docenten Fries op de basisschool en middelbare school, zet de provincie onder meer in om meer studenten te trekken naar de docentenopleiding Fries die is ondergebracht bij NHL Stenden Leeuwarden. Bij de NHL Stenden Leeuwarden is een proef gestart met het tegelijk halen van de lesbevoegdheid Nederlands en Fries. De eerste drie studenten hebben in 2020 hun diploma's gehaald.
Voor het basis- en voortgezet onderwijs biedt de NHL Stenden vanaf 2021 een nieuwe cursus Fries aan voor leerkrachten. NHL heeft in samenwerking met onderwijsorganisatie Cedin, met subsidie van de provincie Fryslân, de *Kursus Klasse Frysk* "WOW Frysk" ingericht. Met deze cursus krijgen leerkrachten praktische handvatten aangereikt om in aanvulling op de pabo-bevoegdheid hun lessen Fries vorm te kunnen geven. In verband met de grote vraag zijn inmiddels extra cursussen gepland.

Hiernaast hebben de onderwijsministers in het afgelopen jaar samen met het onderwijsveld ook een landelijke taskforce ingesteld om de aanpak van het algemene lerarentekort te verstevigen. Het is hierbij belangrijk dat lerarenopleidingen beter aansluiten op de doelgroep en dat leraren zelf ook meer bij de aanpak worden betrokken.[30] Met ingang van de beleidsperiode 2021-2024 heeft de provincie Fryslân middels een subsidie aan de NHL Stenden Hogeschool de mogelijkheden tot het volgen van een opleiding tot een eerste- of tweedegraads docent Fries vergemakkelijkt. Dit is gedaan door zowel het aanbod aan de hogeschool aantrekkelijker te maken (o.a. door een combinatieopleiding met de pabo mogelijk te maken) als door een subsidieregeling in te stellen die het ook reeds werkzame docenten mogelijk maakt om een bevoegdheid Fries te behalen.

Artikel 15 van het Kaderverdrag

Participatie

Het Adviescomité verzoekt de autoriteiten erop toe te zien dat personen die tot nationale minderheden behoren, naar behoren worden geraadpleegd bij de ontwikkeling en uitvoering van het taalbeleid in het kader van gemeentelijke fusies.

Op 1 januari 2019 is uit de Friese gemeenten Dongeradeel, Ferwerderadiel en Kollumerland en Nieuwkruisland de gemeente Noardeast-Fryslân tot stand gekomen. Hierna zijn er geen bestuurlijke herindelingen meer geweest in de provincie Fryslân. De provincie Fryslân bestaat inmiddels uit totaal 18 Friese gemeenten. Verschillende gemeenten zoals Noardeast-Fryslân en Dantumadiel werken wel als één gefuseerde ambtelijke dienst samen. Ook de gemeenten Weststellingwerf, Ooststellingwerf en Opsterland werken op privaatrechtelijke basis samen. Hier is echter geen sprake van een bestuurlijke fusie. Op de korte termijn staan er ook geen bestuurlijke indelingen meer op de planning

[29] Sizzen is neat maar dwaan is in ding Fries in het primair en voortgezet onderwijs | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl
[30] Taskforce om aanpak lerarentekort te verstevigen | Nieuwsbericht | Rijksoverheid.nl

welke een belemmering zouden kunnen vormen voor de bevordering van de Friese taal. Vanuit de provincie Fryslân is in 2019 ingezet op een traject bestuurlijke vernieuwing waarbij samenwerking vanzelfsprekend is en waarin de overheid (gemeenten, Wetterskip en de provincie) als één wil gaan opereren.[31]

Uit onderzoek van Mercator[32] (oktober 2018), in opdracht van DINGtiid, komt naar voren dat Fries taalbeleid eerder zwakker dan sterker wordt bij een gemeentelijke herindeling. Bij dit onderzoek is gekeken naar welke rol de Friese taal speelt in de fusieprocessen van vier gemeenten (fusies van de gemeenten Leeuwarden, Súdwest-Fryslân, Waadhoeke en Noardeast-Fryslân). Friestalige plattelandsgemeenten fuseren met gemeenten met een meer stedelijk karakter, waar het Fries een minder grote rol speelt. Inmiddels hebben wel alle Friese gemeenten die onder het Friese taalgebied vallen, zoals de Wet Gebruik Friese Taal (2014) dit vraagt, een taalbeleidsplan en een verordening opgesteld om de positie van het Fries te bevorderen. Ook ondertekenden alle bij de fusie betrokken bestuurders een bestuurlijke overeenkomst betreffende het Fries taalbeleid. Er wordt vanuit de provincie ingezet op monitoring van de implementatie van gemaakte afspraken. Binnen het lopende gemeentelijke toezichtproces bekijkt de provincie hoe dit in het komende jaar alsnog in te bedden.

Het Adviescomité moedigt de autoriteiten aan een permanent en gestructureerd overlegprogramma op te zetten met ngo's die de Friese minderheid vertegenwoordigen, met inbegrip van ngo's die zich bezighouden met jeugdzaken, en actieve maatregelen te nemen om hen te betrekken bij de besluitvormingsprocessen op alle niveaus.

Vanuit de provincie Fryslân is er met de verschillende spelers in het Friese veld regelmatig overleg met ook bijvoorbeeld vertegenwoordigers van de Jongfryske Mienskip. Vanuit de provincie Fryslân wordt los van taal ook ingezet op het betrekken van jongeren bij besluitvormingsprocessen op alle niveaus. Hiervoor is onder meer contact met Tienskip, een organisatie voor en door jongeren met als doel om jongeren te betrekken bij de lokale politiek.[33]

Artikelen 17 en 18 van het Kaderverdrag

Grensoverschrijdende samenwerking

Het Adviescomité moedigt de autoriteiten aan om hun actieve betrokkenheid bij en steun aan grensoverschrijdende, internationale en interregionale activiteiten voort te zetten, onder meer door de effectieve uitwisseling van goede praktijken.

Tot 1 december 2020 was de gedeputeerde van de provincie Fryslân voorzitter van het Europese *Network to Promote Linguistic Diversity* (NPLD). Binnen dit netwerk wordt op taalbeleid bestreken terreinen daar waar mogelijk samen opgetrokken. Een bijzonder project dat helaas door de corona-crisis uiteindelijk slechts gedeeltelijk uitgevoerd kon worden, is het mede door het NPLD gefinancierde project *European Charter Classroom Activities* (ECCA) (www.thisismylanguage.eu). Ondanks de ontwikkelingen rondom corona is dit project genoemd als een goed voorbeeld op het terrein van educatie in een webinar georganiseerd door de School Education Gateway (Europese Commissie).[34]

De provincie Fryslân werkt in dit project met vier andere NPLD regio's samen rondom kennis van jongeren aangaande het Europees Handvest voor regionale of minderheidstalen. Onder andere door

[31] Discussienota democratische vernieuwing
[32] De rol van het Frysk bij gemeentelijke herindelingen in Friesland: Mercator Research Centre (mercator-research.eu)
[33] Tienskip
[34] The ECCA project, featured as best practice at EU level : NPLD – Network to Promote Linguistic Diversity

het opzetten van een uitwisselingsprogramma voor leerlingen en leraren wilde dit programma de eigen taal positief onder de aandacht brengen: Met je eigen taal kom je wel verder dan je eigen grens". Hoewel vooralsnog geen uitvoering is kunnen geven aan het uitwisselingsprogramma, zijn er in de verschillende regio's waaronder ook de Friese regio, wel klassenactiviteiten rondom het Europese handvest in de verschillende taalregio's uitgevoerd. Bij de kick-off bijeenkomst die eind 2019 nog voor de corona ontwikkelingen in Brussel plaats heeft gevonden, was ook een vertegenwoordiger van de Raad van Europa aanwezig.

Ook vond in 2020 een werkbezoek vanuit de provincie Fryslân plaats aan de overheid van Luxemburg. Friese bestuurders en vertegenwoordigers van het Adviesorgaan DINGtiid konden zo, onder leiding van de Commissaris van de Koning en de gedeputeerde voor de Friese taal, kennis maken met de meertalige situatie in Luxemburg. Zodra het weer mogelijk is, zullen er mogelijk ook plannen gemaakt worden voor een tegenbezoek aan de provincie Fryslân.

In 2021 zal de provincie Fryslân zich ook in overleg met vertegenwoordigers van het Ministerie van Buitenlandse Zaken verder oriënteren op mogelijkheden om het Fries in een internationaal perspectief door middel van uitwisseling te kunnen positioneren.